

Oorlog mede schuldig aan marteling

(Volkskrant 4-5-2004 onder titel: 'Ieder mens is in staat te martelen')

Vorige week werd bekend dat Amerikaanse soldaten – mannen zowel als vrouwen – zich schuldig hadden gemaakt aan het lichamelijk en psychisch martelen van Irakese gevangenen. Ook Britten zouden dit hebben gedaan, maar het Britse ministerie van defensie bestrijdt vooralsnog het waarheidsgehalte daarvan. De reacties waren voorspelbaar. De daden waren 'onmenselijk' en de beelden 'schokkend'. Maar zijn dergelijke daden inderdaad 'onmenselijk'? Zijn dergelijke beelden inderdaad 'schokkend'? En waarom bleef het meestentijds bij deze woorden? Waar was de verklaring? *Waarom* werden de daden en beelden 'onmenselijk' en 'schokkend' genoemd?

Helaas zijn deze daden zo menselijk als maar zijn kan. Ze worden niet alleen begaan op mensen, maar ook begaan door mensen, mensen zoals u en ik, over wie op dit moment waarschijnlijk familie, vrienden en kennissen zich verbluft afvragen hoe het kon dat hij/zij zoiets heeft gedaan. Wat is er met zoon/dochter, vriend/vriendin gebeurd in de maanden van afwezigheid dat hij/zij ineens tot dergelijke daden in staat bleek? Voor hen zullen de beelden inderdaad schokkend zijn geweest, maar verder kunnen zij toch alleen schokkend zijn voor mensen die niet weten wat 'oorlog' inhoudt, en natuurlijk voor politici die weten dat zij dat woord in de mond moeten nemen als microfoon en camera in de buurt zijn. Of het was schokkend te moeten constateren dat ook de 'goeden' tot dergelijke daden in staat bleken te zijn? Dat het niet alleen de boze vijand is die martelt? Dat kan natuurlijk als een schok worden ervaren, maar op zich toch nauwelijks verrassend worden genoemd. Zelfs als men echt van mening is dat oorlogen doorgaans worden uitgevochten tussen een 'goede' (democratische, humanitaire) en een 'slechte' (dictatoriale, kwaadaardige) partij, dan nog bestaan de legers beider partijen uit individuen op wie deze kwalificaties niet noodzakelijkerwijs ook van toepassing zijn. Het is niet alleen de 'slechte' partij die in een oorlog doodt en leed veroorzaakt, iets wat met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog eindelijk begint door te druppelen.

Dat is één kant van de verklaring. De beelden kunnen als schokkend worden ervaren omdat men mensen zoals u en ik dingen ziet doen waartoe men mensen zoals u en ik niet in staat had geacht. Mensen die in bepaalde omstandigheden blijkbaar tot daden komen, waartoe zij bij afwezigheid van die omstandigheden niet in staat werden geacht, waartoe zij waarschijnlijk zichzelf niet eens in staat zouden hebben geacht. Tenzij het natuurlijk inderdaad psychopathische types waren. Maar dan heeft de militaire keuring ernstig gefaald door hen voor dienst goed te keuren. Hoewel: het was een Nederlandse militaire psychiater die tijdens de oorlog in Indonesië (1945-1949) zei dat een aantal psychopathen voor ieder leger onontbeerlijk is omdat alleen zij letterlijk gek genoeg zijn om bepaalde militair noodzakelijke acties uit te voeren. Waarom zou dat idee niet nog steeds opgeld doen? Bij dat individuele verhaal zit echter waarschijnlijk niet de ware crux van de woorden 'onmenselijk' en 'schokkend', indien gebruikt door politici en hoge militairen. Door die woorden te gebruiken hoeven de omstandigheden, hoeft de oorlog, niet in de beschouwing te worden meegenomen. Dan kan gewezen worden naar enkele doorgeslagen idioten, terwijl het toch sinds mensenheugenis bekend is dat oorlog vreemde dingen doet met de mensen die hem uitvechten en/of ondergaan. De continue angst, het – daarmee samenhangende - gebruik van alcohol en/of drugs, de niet aflatende beelden van dood en verwoesting, en niet te vergeten het zelf doden of het gedood zien worden: zij veranderen stille, teruggetrokken types in nietsontziende moordmachines, en stoere jongens, ferme

knapen in bibberende neurotici. Sinds mensenheugenis worden daardoor soldaten die zich hadden overgegeven zonder pardon neergemaaid, krijgsgevangenen alsnog gedood, lijken verminkt. Na dagen van bombardement en gevecht staat de knop op 'doden' – iets waar bij sommigen langzaam maar zeker een fascinatie van uit gaat, wat langzaam maar zeker 'lekker' wordt gevonden – en die knop kan niet op ieder willekeurig moment worden omgedraaid.

Maar toch is men iedere keer weer 'geschokt' als blijkt dat niet alleen 'de vijand' over de schreef gaat, als niet alleen 'de slechten' zoiets doen, maar dat ook 'wij' ons aan acties schuldig maken die verboden zijn door Geneefse en Haagse wetten. Daarmee zegt men in feite dat de schuldigen vanaf dat moment niet meer bij 'ons' horen, maar van 'hen' deel uit zijn gaan maken. We kunnen ons dan wederom veilig wijsmaken dat 'wij' niet zo zijn en de oorlog desondanks alle steun blijft verdienen. Triest is hierbij dat juist die telkenmale weer gebruikte indeling van 'wij' en 'zij', van 'goed' en 'slecht', mede aan de basis staat van het wangedrag. Juist de propaganda van ontmenselijking van de tegenstander, die bestaat uit kwaadaardige bruten, aangevoerd door de nieuwe Hitler, maakt het makkelijker om gevangen genomen tegenstanders niet als 'menselijk' te zien en dus ook niet als 'menselijk' te behandelen. Zonder dergelijke wandaden goed te praten kan in feite gezegd worden dat ook hierdoor 'oorlog' als ultieme verzachtende omstandigheid kan worden gezien.

Kortom: de kans is groot dat deze Amerikaanse soldaten zonder de oorlog nooit vergelijkbare wandaden hadden verricht, waarvoor zij zich nu terecht moeten verantwoorden. Maar de verklaring mag niet bij het individu blijven steken. Men zou kunnen zeggen dat zij, zoals duizenden en duizenden voor hen, als gezakt worden beschouwd voor de test die 'oorlog' heet. Maar weten de mensen die de daden 'onmenselijk' noemen en de beelden 'schokkend', zeker dat zij wel zouden zijn geslaagd?

Leo van Bergen